

RESSENYES

Una commemoració desaprofitada?

Jordi Llorens i Vila

HISTORIADOR

«Escolta, Espanya». *Catalunya i la crisi del 98*, [catàleg de l'exposició], Barcelona, Generalitat de Catalunya i Edicions Proa, 1998, 211 pàg.

La commemoració del *desastre* de 1898 ha donat lloc a l'aparició de nombroses novetats editorials, si bé d'interès i vàlua molt desigual. D'aquestes, molt poques han tingut com a objecte preferent del seu estudi l'anàlisi de l'impacte que la crisi del 98 tingué a Catalunya. De fet, només una felïç coincidència ha fet que, en aquest marc commemoratiu, aparegués el primer volum de les *Obres completes* d'Enric Prat de la Riba, a cura d'Albert Balcells i Josep M. Ainaud, culminació d'un vell projecte nascut fa vuitanta anys!

Com cal interpretar aquest suposat desinterès de la historiografia catalana actual pel 98? En realitat, a Catalunya la reflexió entorn del tombant de segle va començar fa sis anys, el 1992, quan, enmig de l'eufòria col·lectiva que significà la celebració dels Jocs Olímpics, tingué lloc la solemne commemoració, amb el màxim suport institucional, del centenari de l'aprovació de les Bases de Manresa. El 1892, final de cicle o començament d'etapa? Heus ací una de les qüestions plantejades ara fa sis anys amb tanta reiteració com inutilitat. El 1892 constitueix un punt de trobada de dues tradicions del catalanisme que coexisteixen al llarg del temps: la

rigidesa doctrinal i purista, d'un costat, i el possibilisme gradualista, de l'altre. I va ser aquest darrer corrent el que, de la mà dels joves nacionalistes liderats per Enric Prat de la Riba, va saber aprofitar l'excepcional avinentesa que la desfeta colonial de 1898 havia propiciat per canalitzar un estat d'ànim col·lectiu i impulsar un projecte polític modern de gran abast.

Amb el nou segle emergia una nova onada de dirigents polítics i intel·lectuals catalans que Jaume Vicens Vives va batejar com a *generació de 1901*. Aquella generació (que havia de protagonitzar, des de la plataforma d'intervenció política que fou la Lliga Regionalista i, a partir de 1914, des de l'embrió d'Estat que sempre somnià ser la Mancomunitat, alguns dels episodis més destacats de la Catalunya del primer terç del segle XX), constituïa, en bona mesura, la resposta catalana a la crisi espanyola de 1898. Amb tot, Vicens s'apressava a puntualitzar que: *«La generació de 1901, amb daltabaix colonial o sense, hauria necessàriament emplenat el buit creat per la rutina administrativa i la manca d'horitzons de la política oficial. Un moment o altre hauria brotat l'anhel de redreçament del poble de Catalunya.»* El 98 català és, doncs, el corol·lari d'un procés iniciat, si més no, sis anys abans.

El catàleg de l'exposició *«Escolta, Espanya»*. *Catalunya i la crisi del 98* era una magnífica ocasió per tal de posar al dia què significà per a Catalunya l'esfondrament de l'imperi colonial i de quina manera es desenvolupà al nostre país un projecte propi de redreçament nacional en el si d'una societat complexa, molt enfrontada des d'un punt de vista social. El projecte era, certament, ambiciós, però els resultats han estat, a parer meu, decebedors.

El catàleg s'organitza en cinc àmbits molt desigualment atesos: 1. «Antecedents» (vuit articles escrits per Albert Balcells, Óscar Zanetti, Josep M. Delgado, Astrid Cubano, Carlos Serrano, Santiago Perinat, Joan Casanovas i Christopher Schmidt-Nowara); 2. «Economia» (quatre articles a càrrec de Jordi Maluquer de Motes, Joseph Harrison, Doria González i Elena Hernández Sandoica); 3. «Política i societat» (sis articles redactats per Josep Termes, Teresa Abelló, Borja de Riquer, Enric Olivé, Sebastian Balfour, Javier Tusell i Antoni Marimon), 4. «Art i cultura» (cinc treballs escrits per Enric Jardí, Joaquim Molas, Imma Julián, Cristina Cadafalch, Carmen Grandas, Xosé Aviñoa i Francesc Fontbona) i 5. «Literatura» (amb un únic article a càrrec d'Isidor Cònsul).

Veiem, doncs, com, en conjunt, el volum consta de 24 articles desenvolupats en unes 160 pàgines útils, profusament il·lustrades. El resultat és que, en conjunt, es tracta de col·laboracions curtes, a voltes molt curtes, amb un tractament molt desigual (en algunes hi ha un bon nombre d'anotacions a peu de pàgina i en altres no n'hi ha cap) i amb excessives reiteracions que sovint provoquen el cansament del lector. D'altra banda, els autors dels articles, segurament per manca d'espai, es veuen obligats a resumir, amb major o menor fortuna, altres treballs previs, amb la qual cosa el coneixedor d'aquesta etapa històrica té, a mesura que avança en la lectura del volum, una desagradable sensació de *déjà vu*. Probablement, hagués estat molt més encertat reduir a la meitat el nombre de col·laboracions (d'aquesta manera si més no s'evitarien les reiteracions), fixar un criteri únic a l'hora de redactar els articles i fer arribar la cronologia fins a 1909 per tal d'integrar en el context del 98 dos esdeveniments clau de la Catalunya de començaments del segle XX: la Solidaritat Catalana i la Setmana Tràgica.

En el primer àmbit destaquen especialment els treballs d'Albert Balcells, que situa molt encertadament el context general del conflicte hispanocubà de 1868 fins al Tractat de París, i de Carlos Serrano, que defensa la tesi que, si bé no hi hagué un Sedan espanyol, en la darrera dècada del segle XIX emergiren un seguit de temes i moviments que convulsionaren la vida espanyola fins a l'adveniment de la Guerra Civil de 1936-39.

Els articles d'història econòmica presenten, en general, un interès remarcable. El professor Jordi Maluquer demostra, en un treball ben documentat, com, contràriament al que s'ha repetit amb insistència, la pèrdua de les colònies no tingué per a Espanya unes repercussions catastròfiques, si més no des d'un punt de vista estrictament econòmic. Admet la gravetat de les pèrdues humanes, així com un moderat increment de la fiscalitat i de la inflació i, sobretot, un volum d'endeutament públic preocupant. Això no obstant, afirma Maluquer, el vitalisme del mercat interior permeté de compensar les pèrdues del mercat colonial de Puerto Rico i Filipines, atès que, en realitat, el mercat cubà mai no es va arribar a perdre del tot.

L'opinió de Joseph Harrison matisa l'anàlisi optimista de Maluquer. Certament, el sector cotoner experimentà, contràriament al que es preveia, un veritable *boom* en la immediata postguerra, però fou de caràcter efímer, fruit

d'un conjunt de circumstàncies conjunturals. D'altra banda, assenyala l'autor, entre 1898 i 1914 l'empresariat català va emprendre un seguit d'iniciatives per tal d'alleujar els problemes derivats de la pèrdua del mercat colonial. Finalment, Elena Hernández Sandoica demostra els forts lligams existents entre les companyies navilieres i les possessions espanyoles d'ultramar.

En el tercer àmbit, «Política i societat», Josep Termes i Teresa Abelló esbossen una aproximació a la Catalunya del final del segle XIX mentre que l'hispanista britànic Sebastian Balfour ressalta el fet que la guerra colonial de 1895-98 va proporcionar als governs de la Restauració d'una ocasió propícia per mobilitzar a gran escala l'opinió pública en un intent de nacionalització global d'Espanya. L'historiador mallorquí Antoni Marimon demostra, en un treball ben documentat, la forta influència que els militars sempre conservaren en l'Espanya de la Restauració.

Per la seva part, Javier Tusell signa un interessant article que segueix la línia interpretativa que el professor Vicente Cacho va descriure magistralment en els seus darrers treballs, en el qual emmarca els fets de 1898 en un context intel·lectual europeu presidit per la crisi del positivisme. Per Tusell, si bé les elits intel·lectuals de Madrid i de Barcelona bebien d'unes mateixes fonts d'origen francès, la projecció política d'ambdós corrents regeneracionistes va ser ben diferent, atès que només a Catalunya s'imposà una nova moral política moderna amb la consolidació definitiva del catalanisme polític.

Precisament, l'impacte de la crisi del 98 en el catalanisme és el tema abordat pel professor Borja de Riquer. Malauradament, el treball, que no conté cap nota a peu de pàgina, ignora les aportacions que, en relació amb aquesta qüestió, han aparegut en els darrers anys. Al nostre parer, a hores d'ara sembla clar que el catalanisme finisecular, lluny de ser un moviment monolític, era format per una amalgama d'associacions i personalitats molt contradictòries que analitzaven de manera no sempre coincident el marc polític espanyol i, també, la problemàtica colonial sorgida l'any 1895. En realitat, com havia succeït l'any 1893 arran de la guerra de Melilla, no hi hagué unanimitat a l'hora d'analitzar la situació, si bé tots els grups catalanistes coincidiren en una sèrie de valoracions: refús a fer qualsevol declaració de tipus patrioter, negativa a condemnar els aixecaments cubà i filipí, unanimitat a l'hora de demanar l'autonomia cubana, aprovació de la

política conciliatòria de Martínez Campos i refús absolut de la política repressiva de Weyler i, finalment, la consideració de la guerra com un mal superior a la conveniència dels interessos espanyols. Com he assenyalat en altres treballs,¹ ja l'any 1869 Francesc Romaní i Puigdemogolas, futur president de la Lliga de Catalunya i de la Unió Catalanista, havia escrit la necessitat d'introduir profundes modificacions en les relacions entre Espanya i Cuba en una orientació de caràcter federal, similar a com el Regne Unit ho havia fet poc abans amb l'establiment del domini del Canadà. I uns anys més tard, quan l'illa de Cuba semblava definitivament pacificada, Narcís Roca es manifestava amb rotunditat a favor de la concessió de l'autonomia a les colònies ultramarines.

Com veiem, l'interès del catalanisme per trobar una solució pacífica a la qüestió cubana per la via autonomista i segons el model canadenc venia de lluny, molt més del que es desprèn de l'article de Borja de Riquer. D'altra banda, convé deixar ben clara la cronologia dels fets, que en l'article de Riquer és molt confusa: la Unió Catalanista va fer públic el seu manifest *Als catalans* el 12 de juny, tres setmanes abans de la desfeta de Santiago de Cuba (3 de juliol), quan encara les esperances dels patriotes espanyols de guanyar la guerra estaven pràcticament intactes i molt abans de la firma de l'armistici (12 d'agost).

Finalment, els dos darrers àmbits apleguen un conjunt divers d'articles relacionats amb la cultura, l'art i la literatura que tenen un interès molt desigual. D'entre tots, destaca el que signa Francesc Fontbona, segons el qual l'impacte del 98 en l'art català fou notable, però no obsessiu; els artistes catalans s'interessaren molt més per les desgràcies humanes, exemplificades en els repatriats, que no pas pel futur d'Espanya.

En resum, el volum *«Escolta, Espanya»*. *Catalunya i la crisi del 98* constitueix un meritori esforç només parcialment reeixit, que, si bé pot ajudar a apropar els fets del 98 a un públic general, no haurà contribuït gens a augmentar l'estat dels nostres coneixements sobre la qüestió. En aquest sentit, és una immillorable ocasió desaprofitada.

¹ Jordi LLORENS I VILA, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, especialment pàg. 352-364. Més recentment: «El catalanisme i la darrera guerra de Cuba», *Revista del Col·legi de Doctors i Llicenciats* (hivern, 1998), pàg. 22-24.